

Prof. zw. dr hab. Jan Burdukiewicz
Instytut Archeologii, Uniwersytet Wrocławski
ul. Szewska
50-139 Wrocław

Posudek habilitační práce Mgr. Petra Nerudy Ph.D.

Čas neandertálců

Mgr. Petr Neruda Ph.D., pracovník Ústavu Anthropos Moravského zemského muzea v Brně, náleží k osobám, které jsou v komunitě paleolitických badatelů všeobecně známé jak díky mnoha badatelským úspěchům, tak i zajímavým publikacím a účasti na mezinárodních konferencích. Jeho dlouholeté výzkumy zaměřené na období paleolitu v České republice i jiných zemích vyústily v obsáhlou knihu a výstavu, realizovanou v Moravském zemském muzeu v Brně pod stejným titulem, které mají velký úspěch mezi odborníky i veřejností.

Kniha Mgr. Petra Nerudy, Ph.D. *Čas neandertálců* byla vydána Moravským zemským muzeem v Brně v roce 2016 ve formátu blízkém A4 a obsahuje 316 stran textu ve dvou sloupcích – česky a anglicky včetně s mnoha obrázky a tabulkami. Kniha byla rozdělena do sedmi kapitol, které začínají předmluvou a úvodem a končí seznamem citované literatury obsahující 1034 položek z celého světa, což svědčí o nezvykle širokých tematických znalostech habilitovaného.

Autor v úvodu jasně a vyčerpávajícím způsobem představil téma své habilitační práce a výstižně formuloval problém, což je jasně patrné v rozdělení a názvech sedmi kapitol. V předmluvě a úvodu – kromě již zmíněného zaměření habilitační práce – autor představil historii výzkumů o neandertálcích na podkladě terénních výzkumů provedením jím samotným i jeho předchůdci v České republice a ve světě – shrnuto v publikované tabulce.

První kapitola zasazuje neandertálce do času a prostoru (s. 27-62) současně s rozsáhlou charakteristikou přírodního prostředí. Významným přínosem této charakteristiky je pečlivý výběr aktuálních poznatků a vyvážené představení problematiky, dosvědčující hluboké znalosti geologie, paleontologie a archeologie, a to jak v domovské oblasti, tak i za hranicemi. Velmi cenným doplňkem tohoto této části je 21 obrázků včetně map a stratigrafických profilů.

Druhá kapitola prezentuje názory o antropologii neandrtálců (s. 63-102), kteří se dost výrazně odlišovali od současných lidí a byli předmětem mnoha sporů v otázce jejich vzhledu. Autor

velmi přehledným způsobem shrnul názory na téma vývoje neandrtálců a přestavil kosterní pozůstatky, odkryté jak České republice, tak i v dalších zemích, k čemuž slouží i mnohé rytiny.

Kapitola třetí představuje výzkum neandertálských lokalit (s. 103-118) hlavně z Moravy a Slovenska, ale také Německa, Polska, Francie a dalších zemí. Z tohoto období se zachovaly hlavně jeskynní lokality, a i proto jsou často neandertálci nazýváni „jeskynnými lidmi“. Oproti počátečnímu přesvědčení, jak Petr Neruda ukázal, dokázali neandertálci osídlit také horské oblasti stejně jako oblasti s různými klimatickými podmínkami.

Hlavními kritérii výběru byl snadný přístup k výchozům kamenných surovin, velké řeky, studené i teplé vodní prameny, krátery vyhaslých vulkánů stejně jako dostupnost lovené zvěře. Habilitovaný zdůrazňuje, že na opakování těchto neandertálských sídelních strategií ukazují vícevrstevné lokality takové jako například jeskyně Kůlna. Kapitola končí úvahami na téma metodologie bádání v oblasti sídelních strategií nebo mobility lidských populací, reagujících na změny klimatu v období středního paleolitu. Autor upozorňuje na nepřiliš uspokojujivý stav poznání lokalit z tohoto období, zejména pak ve vztahu k reálnému systému osídlení.

Neandertálské sídlištní objekty a ohniště jsou popsány v kapitole 4 (s. 119-158). Vyčleněná jsou dlouhodobá i krátkodobá sídliště, lovecké kempy, dílny. Podobně velký prostor autor věnoval tak výjimečný jeskyním, jakými jsou Kůlna a Šipka, ve kterých se zachovaly strukturované doklady sídlištních objektů a které jsou obšírně prezentované i ve výstavě v Moravském muzeu v Brně. Sídlištní objekty byly diverzifikované v závislosti na místních podmínkách.

Následující podkapitola habilitační práce byla zaměřena na organizaci sídlištního prostoru, jehož centrálním bodem bylo obvykle ohniště nebo stopy užití ohně, dobře zachované např. na francouzské lokalitě Peche de l'Azé. Dalším elementem jsou technologické zóny opracování kamene, pozůstatky zpracování ulovených zvířat stejně i místa bez nálezů. Náleží se zdůraznit, že Petr Neruda citlivě vnímá koncepce interpretací neandertálských sídlištních objektů a metody jejich výzkumu, užívané ve světě, a využil je při interpretaci moravských středopaleolitických lokalit.

Problémy výživy neandertálců jsou prezentované v kapitole páté (s. 159-190), která byla rozdělena do několika podkapitol, popisujících lov s ohledem na rozdíly ve fauně ve stepním a lesním období, sběr, procesy získávání potravy a její konzumaci a metody bádání v tomto období. Je nutné zmínit, že kapitola je bohatě ilustrovaná obrázky hlavních druhů fauny a flóry, což velmi ulehčuje četbu knížky. Obvykle se soudí, že se neandrtálci živilí především masem čárka, ale zdůrazňuje i důležitý podíl sběru rostlin a plžů v systému získávání potravy neandertálci. Specifickou roli v této oblasti hrají nové metody mikrobiologických výzkumů pozůstatků na zubech prehistorických lidí aplikované nedávno na středopaeolitické lokalitě El Sidron ve Španělsku.

V šesté kapitole (s. 191-246) se autor zabývá problematikou technologie a ekonomie. Tato problematika náleží k základním archeologickým výzkumům, poněvadž nejčastějšími nálezy

jsou právě kamenné artefakty. Struktura kapitoly je postavena na různých druzích suroviny a technologie. Hlavním elementem je produkce kamenných nástrojů a použité techniky výroby jsou představené detailními analýzami a mnoha ilustracemi, ukazujícími rozdělení surovin, formy nástrojů a techniky jejich produkce. Patrné jsou zde nezvykle široké znalosti autora a jeho schopnost jasně představení komplikovaných problémů. Autor představil také funkci nástrojů na podkladě mikroskopických a experimentálních výzkumů.

Následující podkapitola představuje techniky zpracování organických materiálů, počínaje tvrdými kostmi a rohy, rostlinnými vlákny, vodní fauny, přes užívání ohně až po produkci lepidel pomocí destilace rostlinné pryskyřice a asfaltu. Autor na podkladě lokalit z celého světa ukázal, jak široké měli neandrtálci znalost.

Ekonomické strategie neandrtálců byly ukázány na postavě detailní analýzy nálezů z jeskyně Kůlny v po sobě jdoucích fázích osídlení od eemského interglaciálu až do střední fáze viselského zalednění. Zakončením této rozsáhlé kapitoly je reflexe nad metodami výzkumu kamenných a kosterních souborů.

Poslední, sedmá kapitola (s. 247-280) se zabývá problematikou estetiky, symbolické kultury a společenského chování. V tomto případě je nutné zmínit velice dobrou autorovu znalost problematiky, který představil neandertálský design, kuriozity i importy, barvivo, ozdoby, symbolické předměty, depoty, hroby, jazyk, medicínu nebo kanibalismus. Autor zdůrazňuje, se že symbolická kultura objevila v paleolitu mnohem dříve, než si řada badatelů dosud myslela. Navíc některé symbolické projevy neandrtálců byly podobné těm, připisovaným tehdejší anatomicky moderním lidem, kteří žili v té době v Africe,

Práci uzavírá „epilog“ (s. 279-280), ve kterém se autor zamýšlí nad příčinami zániku neandertálské populace a také vysvětluje, proč je znalost středního paleolitu ne vždy „jistá“ a částečně „subjektivní“. Je potřeba zdůraznit, že takové znaky má celá věda, nejenom ta o v čase vzdálených neandertálských populacích. Archeologové se pokoušejí omluvit svoji nejistotu poznání ve vztahu k možnostem kulturní antropologie, ale zapomínají, že ještě více problémů mají geologové, zajímajícími se jevy milion let starými, nebo astronomové zkoumající mlhoviny vzdálené miliardy světelných let.

Je jediné škoda, že autor nepředstavil širší výsledky genetických bádání ukazujících obecně, že neandrtálci a jim příbuzní denisované přece jenom přetrvávali v genotypech současných lidí, což ukazuje v úplně novém světle jejich roli v dějinách lidstva díky hybridizaci s *Homo sapiens*.

Na závěr je nutné zmínit, že habilitační práce Petra Nerudy je velmi dobře napsaná a zredigovaná a představuje aktuální znalosti na téma neandrtálců a jejich roli v antropogenezi. I když autor představuje složité a obtížné problémy, kniha je pro čtenáře srozumitelná a přístupná, což znamená, že bude skvělé doplňovat výstavu Moravského zemského muzea, zaměřenou na neandrtálce. Dalším významným prvkem knihy je zpracování této problematiky zároveň z perspektivy nadregionální i lokální, představující aktuální znalosti

bádání o moravských neandertálcích. Díky tomu je možné se snadno zorientovat, jakou roli plnily moravské populace neandertálců ve střední Evropě i v celém osídleném území.

Morava náleží k jedněm z nejdůležitějších regionů ve výzkumu neandertálců, a to nejen díky důležitým lokalitám, ale i daným stavem poznání, což autor skvěle představil v knize „Čas neandrtálců“. Kromě výsledku bádání autor přístupně prezentoval rovněž otázku metod výzkumu, umožňující získat širokou znalost na podstavě dílčích údajů z tak vzdáleného období, ve kterém žili neandertálci.

Habilitační práce Petra Nerudy byla napsaná jasným jazykem, s aplikací odpovídajících výzkumných metod, významně přispívá bádání o středním paleolitu a splňuje všechny požadavky na habilitační práci.

Jan Burdukiewicz

Správnost překladu ověřil:

 Prof. Mgr. Jiří Macháček, Ph.D.

Předseda habilitační komis